

VAKIF ESERLERİNDE HAT RESTORASYONU

M. Uğur DERMAN
Türk Petrol Vakfı Genel Sekreteri

Hem göze hitap ederek güzelliğe alıstırdığı, hem de okunarak mesaj verdiği için iki türlü vazife yüklenen hat san'atı, vakıf eserlerinde mühim bir yer tutar. Bunların onanımından bahsetmek üzere huzurunuzda geldim. Ancak, bu gibi eserlerin neresinde ve ne şekilde hüsn-i hattın bulunduğunu, önceden gözler önüne serersen, tâmir keyfiyetinin de daha iyi anlaşılacağını sanıyorum.

Vakıf eserlerinde hat, menkul (taşınabilir) ve gayrimenkul (taşınamaz) olmak üzere iki şekilde bulunur. Menkul eserlerle, bir binanın duvarında, levha şekliyle-asılı olarak- karşılaşılır (Resim:1); bunlar müstakil parçalar halinde hazırlandığı için, yer değişikliğine de tâbi kılınabilirler.

Gayrimenkul olanlar da bir kaç şekilde düşünülebilir:

1) Taşa mahkûk (oyulmuş) olanların yazı kısmı, ekseriyâ kabartma olarak bırakılır.

a) **Dâhili eserler:** "Kuşak" denilen ve bir dîni yapıyı içinden çepeçevre kuşatan yazılar (Resim:2). Ekseriyâ bir sûrenin tamamı veyâ bir kısmı bu kuşağı doldurmaya yeterlidir, bunların "kalem işi" olanlarına da daha sonra temâs edilecektir.

b) **Hârici eserler:** Meselâ bir âyet veyâ bir hadîs yazılarak dîni mesaj verilebileceği gibi, o vakıf eserinin yapılarıyla ilgili bir beyânın bulunması da tabiidir. Ebced hesabıyla düşürülmüş bir târihin son mısra olarak yer aldığı manzûmelerle karşılaşmak, hele Osmanlı devri yapıları için çok görülen bir tarzdır, bunlara "kitâbe" denilir (Resim:3).

2) Sıva üstü kalem işi (nakış) olarak hazırlananlar. Bir nakkaşın boya ve varak altın kullanarak, kalıptan hazırladığı yazılar ki, ekseriyâ tam veyâ kısmî bir sûre yer alır.

a) **Dâhili eserler:** Kuşak yazıları (yukarda izah olunmuştur-Resim:5), kubbe yazıları(kubbenin ortasını firdolayı çeviren ve harf uçlarının merkeze doğru toplandığı yazılar-Resim:6), yarım kubbe yazıları (kubbe yazıları gibi-Resim:5,7), kubbe kasnağı yazıları (kubbenin oturduğu kasnak üstüne kuşak halinde yazılan yazılar), duvar yazıları (Resim:4).

3) Çini üzerine menkuş olanlar: Hemen her zaman dâhilde veyâ yağmur, kâr gibi dış tesirlere kapalı yerlerde (câmi dahilinde kuşak veyâ pencere alınlıkları, son cemaat yerinin pencere alınlıkları, revak altındaki kapıların üstü...) görülür (Resim:5). Çini bizim iklimde bozulmaya hazırdır. Ancak rutubetsiz yerlerde dayanıklıdır.

Vakıf eserlerinde en çok görülen hat nev'i celi sülüstür (Resim:1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11).

heybet ve saltanatıyla doğrusu çok da yaraşır. Celi ta'lik ise - harekesiz olduğu ve şiir diline uyduğu için - bilhassa Türkçe kitâbelerin yazılmasında kullanılmıştır (Resim:3, 13).

Bu yazılar bambu kamışından veyâ ağaçtan yapılma kalemle yazılabildiği gibi, celi vasfı fazla olan -yâni çok kalın ve iri- yazılar önce küçük yazılıp, sonra satranç (kareleme) usûlüyle büyütülerek hazırlanırlar.

Celi yazılar, kâğıd üzerine yazılıp tashihleri de yapıldıktan sonra, istenilen yere geçirilmek için harflerin kıyılarından dikkatle iğnelenir. Yazı koyu renkli bir zemîne yazılacaksa tebeşir, açık renkli zemine yazılacaksa kömür tozu kullanılarak kalıbın üstünden yerine silkelenir. Zâten, tezyîfî motifler için de aynı usûl geçerlidir.

Ancak kalıbın iğnelenmesi dikkatli ve sıhhatli bir şekilde yapılmamışsa, yazı o andan itibaren bozulmaya hazır demektir. Kâğıdın üstüne bütün ağzıyla değen bir kamış kalemin hakkını, ince kalemle çizmek elbet veremez. İşte onarım sırasında karşımıza aleyhte not olarak çıkan, bu çizilme keyfiyetidir, daha sonra temas edeceğiz.

Biraz önce, celi yazının, kalıbından koyu zemîne tebeşirle silkeleneneğinden, yâni geçirileceğinden bahsettim. Koyu zemine, hat eseri beyaz veya açık renk boyayla resmedilebileceği gibi, daha güzeli, varak altın oraya yapıştırılarak yazı yapılır. Altın, zahmetli bir döğüp inceltme ameliyesinden geçirilerek varak hâline getirilir, öyle inceltilir ki, âdetâ yarî şeffaf bir hâle gelir ve nefesle bile uçar. İşte varak altın eskiden *lika*, şimdilerde *miksiyon* denilen ve esâsı kaynatılmış bezir yağı olan bir yapıştırıcıyla zemîne tesbit edilmiş olur. Bunun için, silkelenmiş kalıptan geçen tebeşir tozları tâkib edilerek, yazının içine fırçayla *lika* muntazam şekilde sürülür. "*Likanın tavlanması*", yâni altın tutabilecek hâle gelme müddeti beklendikten sonra, "sakal" denilen hususî bir fırça ile, varak altın, defterinden alınıp likayla doldurulmuş yazının üstüne bırakılır. Yazı sınırı dışında kalan varak altın kırıntıları, bir temiz fırça yardımıyla giderilir.

Bu bahse şunu da ilâve etmeliyim: Eskiden altın, bizde yerli olarak varak hâline getiriliyordu. Bu 23,5 ayar altın, Avrupa'dan gelen kadar ince dövülmediği için, bilhassa binalarda kullanıldığında, dış tesirlere karşı uzun yıllar mukavemet gösterebiliyordu. Avrupa'dan gelen ise hem daha düşük ayarlı, hem de ince olduğundan, Osmanlı altını kadar dayanıklı değildir. Son altın varakçı Hüseyin Efendi 1949'da vefat etmiştir. Keşki, diyorum, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bir elemanı Avrupa'ya gidip kısa zamanda altın dövmeyi öğrense ve vakıf eserlerinde, eskiden olduğu gibi, kullanılacak altın kendi şartlarımıza göre yapılmış olsa... Çünkü, batıda altın bizdeki tarzda kullanılmadığından, onlar kendi ihtiyaçları doğrultusunda hazırlıyorlar.

Şimdi, eski devirden kalma ve taş üzerine kabartma olarak oyulmuş bir hüsn-i hat eserini yenilerken, mes'ele basite iniyor. Zemin temizlenip koyu renge (ördek başı yeşili, siyah, lâciverd, vişne çürüğü) boyandıktan sonra, kabartma yazı üstüne -yukarda bahsettiğim şekilde- varak altın yapıştırılmakla mes'ele halledilmiş oluyor. Ancak, zemîni temizlerken çelik kalem oynatılıp yazılara müdâhele edilirse, işte bu, korkulacak bir iştir. Hatırlarım: Eyüp Sultan Câmii 1960'a yakın yıllardaki büyük restorasyonu geçirirken, bunu gerçekleştiren merhum mimar Vasfî Egelî, câmi içinde ve dışında mevcut taş mahkûk koyu zemîni temizletmek uğruna, yazılara da çelik kalemle dokundurmuş, sonra mermerin tabii rengi üstünde kabartma yazılara varak altın yapıştırmıştı. Vasfî Bey'in zevki o yoldaydı, nitekim, kendi eseri olan Şişli Câmii'nde de celi yazılar, mermerin aslî rengi üstünde varak altınla kaplıdır. Halbuki altın açık renkli zeminde göstermez. Asırların zevki, koyu renkli zeminde karar kılmıştır. Mimâr kendi eserinde istediğini yapabilir ama, eskiden kalma bir esere de böyle müdâhalede bulunmamalıdır. Bereket ki, câmi içindeki kuşak yazısının fazla bir hat kıymeti yoktu, bu uygulama farazâ Nusretiye Câmii'nde mevcut Mustafa Râkım (1757-1826)'ın baha biçilmez celi sülüs kuşağına yapılsaydı (Resim:2), bir şâheser felâkete sürüklenmiş olurdu.

Taşa oyulmuş yazıların kabartma kısımlarının varak altınla kaplanması ve zeminin koyu renge boyanması, aslında taşın ömrünü uzatmaya da yarar. Zira, dış tesirlerle doğrudan karşılaşan mermer zamanla bozulmaya, tam tâbiriyle "*karıncalanma*"ya başlar. Dolayısıyla üstüne gelen altın ve boya, taşın ömrüne ömür katmış olur.

Bilhassa câmilerde taş mahkûk yazıları, sırf dînî gayretle o câminin bir vazîfelisi veyâ cemaatten biri, ekseriyâ zevksiz bir yeşile boyar; yazılara da bu altın pahalılığında bronz yıldız çeker, bu da kısa zamanda kararır, Yazı düzgün bronzlanmadığı için görünüşü de bozuk olur (Resim:3). Lâkin, hiç olmazsa usûlüne göre temizlendiğinde eski hâline getirilebilir. Asıl tehlikede olanlar, nakkaş ustaların yaptığı kalem işi yazılardır.

Şimdi sıva üstü kalem işi yazılara geelim: Meselâ 1939-40 da yapılmış bir onarımda, Kadırga'daki Şehid Mehmed Paşa Camii'nin yazıları pek güzel bir şekilde yenilenmiş (Resim: 6). İşte tam kıvılcıkta çalan renkli Osmanlı altınıyla yapılmış yazılar görülüyor. Lâkin, yakın vakitte kubbeden rutubet almaya başlamış; bir takım kabarmalar, beyazlıklar meydana çıkmış. Bunu bir an önce tâmir gerekiyor. Çünkü ne hattatı Halim Özyazıcı (1898-1964) hayatta, ne de o yerli altın bulunur... Geciktikçe, tamire muhtaç harfler artarak, rengi farklı Avrupa altınıyla kaplanacak ve bu çirkinlik daha çok göze batacak.

Bir başka örneği de Süleymaniye Câmii'nden vereceğim. Camilere asılması mütâd olan "menkul" yazılardan "*lafzâ-i celâl, ism-i nebî, ciharyâr-ı güzîn, haseneyn levhaları*" denilen "Allah, Muhammed, Ebûbekir, Ömer, Osman, Alî, Hasan, Hüseyin" isimleri bu câmide Abdülfettah Efendi (1815?-1896) tarafından yazılmıştır. Fakat görüldüğü gibi (Resim:7), bu levhalar da bâzı yerlerinden dökülmeye başlamış; tâmiri her geçen gün zorlaşacak ve hele yerlisi bulunmayacağı için altın tâmirleri fazlasıyla belli olacak.

Şimdi de Edirne Selimiye Câmii'ne geelim. Osmanlı devrinin İstanbul dışındaki bu en muhteşem câmii, son on yılda geniş onarımlar geçirdi; lâkin benim nazarımda hat san'atı cihetinden orada büyük bir fâcia işlenmiştir. Câmii'nin, zamanından kalma çini üzerindeki *celî sülûs* yazıları Hasan Çelebi (XVI. asır)'ye âid ve devrinin yapılabilecek en güzel örnekleri. Bunların, *celî sülûs* sonradan çok terakkî etmesine rağmen, en iyi şekilde muhâfazasına çalışılmalıdır. Fakat, XIX. asır başlarında kubbe yazısı yenilenmiş. Osmanlı padişahlarından hat san'atıyla ilgisi bulunanların devrinde, İstanbul'dan san'atının ehli olan üstadlar gönderilirdi. Nitekim az sonra bahsedeceğim Bursa Ulu Caminin yazıları bu şekilde tamir edilmiştir. Selimiye'nin tamiri Sultan III. Selim'in son yıllarına tesadüf ediyor. Hâdiseler, Edirne'ye kadar erişmeye demek imkân vermedi ki, kubbeyi mahallî bir hattata, Nakşî Molla Mustafa'ya yazdırmışlar, o da kubbeyele yetinmemiş, bir de duvarlara-tam mânâsıyla muhdes-biçimsiz, zevksiz *celîler* yazmış. Şimdi, pencere alınlıklarında çini üstüne Hasan Çelebi'nin yazıları, yukarısında da Nâkşî'nin sıva üstü kötü yazıları görülüyor (Resim:5. 8). Derken, bu yetmezmiş gibi, XX. asrın başlarında, *celî sülûsün* İstanbul'daki en parlak devresinde, yine bir Edimeli - hattat demeye dilim varmıyor - yazıcı Hayri, Nakşî'den kalan boşlukları doldurmuş. Halbuki Koca Sinan eserlerinde daima gözü rahatlatacak boşluklar bırakır, bunlar da boşluk görmeye görsün, hemen hat işğaline uğratmışlar!

Haydi, vaktiyle hatâlı hareket edilip yazdırılmış; son restorasyonda, bunların târihî değeri varmış veyâ aslında mevcutmuş gibi, yenilenmesine ne buyrulur? On yıl önce fikrimi sorduklarında kapanması tavsiyesinde bulunmuşum, ama "*varak-ı mihr ü vefâyı kim okur, kim dinler!*". Yenilenme cihetine gidilirken, yeni bir hatâ işlendi. Bir hattata çizdirilip, üzerinden hattat kalemi yürütülerek tashîhi yapılacağı yerde, bu kültürden mahrum yeni nakkaşlarca bir kat daha perîşan edilmiş oldu.

Selimiye Câmii, iftihar edilecek mâzî mîrâsının başında geliyor, ama hatı herbat... Ne yapıldı? Tamamen silinirdi bu yazılar, zâten aslında olmayan şeyler... Aslında olmadığı halde, bir

devrin san'atını aksettiren mühim bir örnek olsa, elbet muhafaza edilmeliydi. Bakın, otuz yıl oluyor, Süleymaniye Camii'ndeki aslan göğüsleri üzerinde Abdülfettah'ın yazıları-pek de mükemmel olduğu halde. "muhdesdir" diye kaldırılıp, altundan Hasan Çelcibi'nin aslı yazıları iz hâlinde bulunup çıkarıldı. Halim Özyazıcı (1898-1964) gibi emsâlsiz bir hattat, kurulan iskeleye çıktı, bunları çizip kalem yürüterek elden geçirdi. Şimdi hâlâ yerinde duran latif yazılar, böylece ortaya çıkarılmış oldu.

Sabahki konuşmalarda anlatıldı. Şimdi böyle bir iş oldu mu, Vakıflar İdâresi ihâleye çıkarmak mecburiyetinde kalıyor. İş üstüne alanın sütüne kalmış, yazıyla alâkası filân aranmıyor ki... İşte yine son yıllarda tâmir adı altında kıyıma uğrayan bir yazı örneğini anlatayım: Biraz önce adı geçen Halim Özyazıcı'nın Beyoğlu Ağa Camii'ndeki celi sülüs kuşak yazısı (Resim:9), zaman içinde rengini biraz kaybetmekle ve bir köşesinden rutûbet alıp bozulmakla beraber, vaktiyle sıva üstü kalem işi olarak pek güzel nakşedilmişti. Bunu yenilemek lüzumu duyulmuş, bir kalemkâra vermişler. Tâmir edecek ya, üstüne kağıd koyarak kurşun kalemle yazı hudûdunu tesbit etmiş. Yazmakla alâkası şöyle dursun, her halde okumaktan âciz biri, çünkü Besmele'de birbirinden ayrı olması gereken bâzı harfleri birbirine bitişirmiş, bozmuş (Resim:10); yâni Besmele çok tekrarlanan bir söz olmasa, bu şartlarda okunamaz! Evet, bu kalemkâr müsveddesi, bir hattata gidip yazının tashihini istemiş; hattat da, 5-6 yıl evvelin parasıyla yirmibeşbin liraya yapabileceğini bildirmiş. Tabii bu para verilir mi? Kurşun kalemle alınan bozuk örnek ne güne duruyor? Ama hattın canına okunmuş, harflerin etrafı dalgalı deniz gibi, hattat Halim Hoca'nın kemikleri kabrinde sızlayacakmış, adamın umurunda mı? Eğer bu yazının üstünden, bir ehli, kâmiş kalem yürütmüş, sonra da yukarıda anlattığım gibi iğnelemiş olsaydı, bu üzücü halle karşılaşmazdık. Denecek ki: "Kaç kişi farkına varır?". Zihniyet bu olursa, zâten konuşmaya değmez.

Şimdi de Bursa'nın Ulu Câmii'ne gidelim. 1855 de Bursa'da korkunç bir zelzele olur, Ulu Câmî de perîşan hâle gelir. İçinde, bilhassa sütunlar üstünde eskiden kalma celi yazılar vardır. Sultan Abdülmecid, hat san'atına ilgisinden dolayı, câmî tamirinin yanı sıra, yazıların da ihyâsını arzu eder ve Şefik Bey (1820-1880)'le Abdülfettah Efendi (1815-1896)'yi Bursa'ya gönderir. Bu iki celi hat üstadı üç sene içinde duvar yazılarını yeniledikten başka (Resim:11), pek kocaman levhalar hâlinde, kendileri celi yazılar yazıp, muşamba üstüne-demin anlattığım gibi kalıptan-varak altınla hazırlamışlar (Resim:1, 12, 13). Muşamba, o devirde, boyayla karıştırılmış balmumunun çuval gibi bir dokuma üstüne sürülmesiyle yapılıyor. Zâten muşamba kelimesinin aslı muşamma olup "mumlu" demektir.

Ulu Câmî'nin yazılarına müdâhele edilmiş değil ama, yakında onların da sonu getirilecek gibime geliyor. Bakınız nasıl: Birkaç yıl önce Vakıflar İdâresi tâmir sırasında câminin içini her zamanki gibi kireçle değil de, modaya uyup plâstik badanayla yeniliyor. Nasıl atom bombası atılmakla Japonya'nın iklimi değişmişti, işte Ulu Câmî'ye de, plâstik badanayla atom bombası atılmış gibi oluyor! Her zaman yazın serin, kışın sıcak olan câmî, beşbin cemaatin nefesindeki rutûbetin plâstik badanalı duvarlar tarafından çekilememesinden dolayı kışın serin, yazın sıcak hâle geliyor. 1860 yılından beri aydınlık duran levhalardaki Osmanlı altını, bozulmaya gidiyor. Zâten ikisi kararmış vaziyette... Yarın öbür gün duvardan rutûbet akmaya başlarsa, oralarındaki yazıların da eceli gelmiş demektir. Yazıların çürümeye hazır eski muşambası da buna dayanamaz (Resim:13). İstanbul dışındaki en mühim hat müzesi sayılabilecek olan Ulu Câmî'nin eski iklimine kavuşturulması ilk şarttır. Sonra, genç hattat nesli tarafından, bu yazıların üstünden, arkasını gösteren mukavim kağıdlara dikkatli bir şekilde çizimini Vakıflar İdâresi sağlamalı ve bunları arşivinde hifzetmelidir. Tâ ki, ileride levhaların yenilenme zamanı gelince, elde malzeme hazır bulunsun. İnşallah bu sözlerim ciddîye alınır. Çünkü ben Aralık 1975 te İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün arzusuyla Ulu Câmî'nin yazıları için verdiğim raporda da aynı şeyleri tekrarlamıştım. Aradan tam 14 yıl geçmiş; o yazılar ondört yıl daha eskikiyip yıprandı. Hem, o zamanlar plâstik badana da yoktu...

Benim mâruzaum bundan ibârettir aziz dinleyicilerim.

Resim 5- Edirne Selimiye Câmii dâhilinde pencere alınıklılarında Hasan Çelebi (XVI. asır)'nin çini üzerine celi sulus yazıları. Edirne'li Nakşi (?-1809) ve Hayri (1839-1900)'nin -sözde celi sülüsle- kalem işi kuşak ve yarım kubbe yazıları.

Resim 1- Bursa Ulu Câmii'nde asılı, Şefik Bey (1820-1880)'e âid muşamba üstüne varak altınla hazırlanmış celf sülûs büyük levhalarından biri.

Resim 2- İstanbul'da Nusretiye Câmii'nde Mustafa Râkım'a âid, taşa oyulduktan sonra varak altınla kaplanmış ve zemîni de siyaha boyanmış şâheser celf sülûs kuşağı.

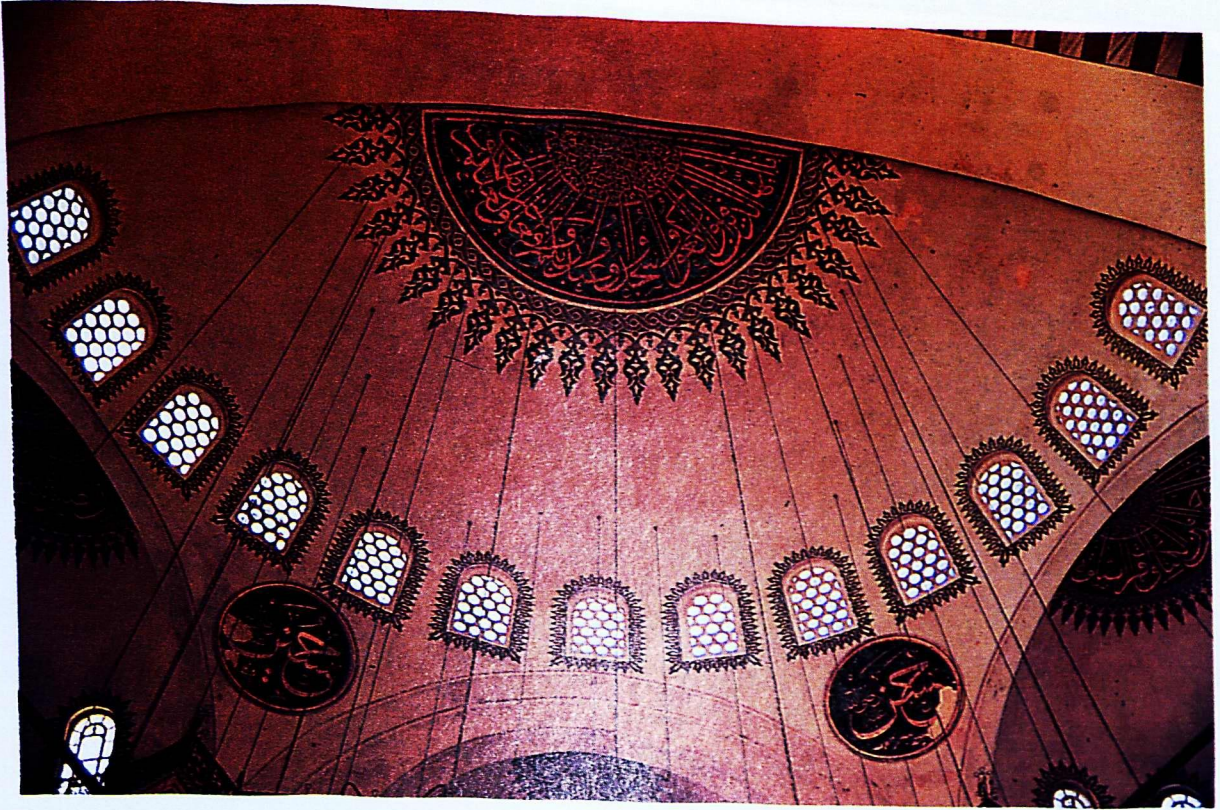
Resim 3- İstanbul-Eminönü'nde Arpaçlar Câmii'nin Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi (?-1849)'ye âid celif ta'lik kitâbesi. Çirkin bir tonda yeşile boyanan zemin üzerine, yazılar âdi bronzla berbad şekilde yaldızlanmıştır.

Resim 4- Bursa Ulu Câmii'nde Şefik Bey'in sıva üstü kalem işi olarak yapılmış celif sülüs bir yazısı.

Resim 6- İstanbul- Kadırga'daki Şehid Mehmet Paşa Câmii'nin kubbe yazısı. Halim Özyazıcı'nın bu muhteşem celif sülüs hattı rutubet alarak dökülmeye başlamıştır.

Resim 7- Süleymaniye Câmii'ndeki Abdülfettah hattı ile celi sülüs ciharyâr isimleri, görüldüğü gibi bozulmaktadır.

Resim 8- Edirne Selimiye Câmii'nde Hasan Çelebi (XVI. asır)'ye âid pencere alınlıklarında çini üzerine celi sülüs yazılar, üstte sonradan ilâve edilmiş olan (XIX. asır) seviyesiz yazı kuşağı.

Resim 9- İstanbul'daki Ağa Câmii'nde Halim Özyazıcı'ya âid, yenilenmesi sırasında bozulan celî sülüs kuşağı.

Resim 10- Aynı kuşağın baş tarafında hattın nasıl bozulduğu ve gereksiz harf bitişmeleri yakından görülüyor.

Resim 11- Bursa Ulu Câmii'nde sütun üzerindeki celi sülüs ve küfî duvar yazılarından biri.

Resim 12- Bursa Ulu Câmii'nde Abdülfettah Efendi'nin celi muhakkak Besmele levhası.

Resim 13- Bursa Ulu Câmii'ndeki sağ ve sol kapıların üzerinde Abdülfettah Efendi'ye âid celi ta'lik bu iki levhanın zamanla eskiiyip nasıl delik deşik olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA

BAŞKAN— Sayın Uğur DERMAN'a, çok ayrıntılı ve bilgili çalışmaları ve takdimleri için teşekkür ediyoruz.

Acaba sorular var mı?

Buyurun Sayın KARAMAĞARALI

Prof. Dr. Beyhan KARAMAĞARALI— Efendim, bu güzel konuşma için çok teşekkür ediyoruz; fakat şu topluluk içinde, yazıyla ilgili çalışmaları ve bu arkadaşımızın anlattıklarını anlayan bir-iki kişinin dışında hiç kimse kalmamıştır. Bu bir kültür meselesidir. Biz, bu kültürden bugün yoksun durumdayız.

Bence, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, bir çalışma yaparak, önce bu yazıları öğretmesi ve bunların değerinin anlatılması gerekir. Ondan sonra Sayın Uğur DERMAN Bey'in anlattıklarını bizler de anlayalım. Mesela söyledi, "Üzerine kalem çekilir" dedi. Burada kim anladı?.. Hiç sanmıyorum. Yahut "Osmanlı varağı" dedi. Osmanlı varağı ile Avrupa varağı arasındaki farkı biz biliyor muyuz; bunu da bilmiyoruz. Yani, biz bugün çok cahil durumdayız. Bizim aydınlatılmamız gerekiyor ve bunun için de, en azından, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yahut bilemiyorum neresi olur bu, bizi bu konuda aydınlatması gerekir.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN— Teşekkür ederiz efendim.

Başka sorusu olan yahut katkıda bulunmak isteyen var mı?

İffet ASLAN— Sayın Başkan, müsaade ederseniz yerimden sormak istiyorum.

Plastik boya yok edilemiyor mu?

Uğur DERMAN— Niye edilemesin efendim?.. Tekrar iskeleler kurulur, kazınır; yani Vakıflar İdaresine en ucuza mal olacak restorasyon budur işte; ama bilmiyorum... Yani, bu öğrendiğim kadarıyla, yukandan, plastik olması istenmiş. Bunun araştırılmasını rica ederim.

BAŞKAN— Çok teşekkür ederiz efendim.